MUZEUL JUDEȚEAN ARGEȘ
ARGESSIS, *STUDII ȘI COMUNICĂRI*, seria ISTORIE, TOM X, 2001

A FOST SATUL ROMÂNESC O FORTIFICAȚIE MILITARĂ PREVĂZUTĂ CU ȘANȚURI DE APĂRARE?[1]

ION NANIA

Conform ultimei definiții, satul este o „Așezare rurală a cărei populație se ocupă în cea mai mare parte cu agricultura", prin același cuvânt înțelegându-se și „Locuitorii dintr-un sat; sătenii, țăranii", precum și „Țărănimea cu specificul ei de viață economică și culturală", cuvântul avându-și obârșia în „Lat. *Fossatum*"[2].

Etimologia acestui cuvânt a fost mult discutată și concluziile majorității lingviștilor au dus spre același cuvânt latin. O discuție largă a problemei a abordat-o Vasile Bogrea, arătând că „Filologia românească oscilează încă în ce privește originea acestui cuvânt, între lat. *satus* și alb. *fšat* (din lat. *fossatum*)" și, după ce aduce în discuție toată bibliografia pentru ambele propuneri, conchide: „Etimonul lat. *fossatum* mi se pare, de fapt, preferabil rivalului său *satus*: tot atât de potrivit ca înțeles fundamental (chiar sensul de „ar, cultiv" nu lipsește din lat. *fodere*!), perfect clar ca evoluție semantică (dacă *grad* „oraș", lit.:„loc împrejmuit cu gard", a putut fi numit după gardul împrejmuitor, de ce nu s-ar fi putut numi și *fšat*, „sat", după *fossatum*, „șanțul înconjurător"?), formal el are netăgăduitul avantagiu de a explica varianta arhaică *fsat*, fără a trebui să recurgem la mijlocirea alb. fšat și , cu atât mai puțin, la ipoteza, neverosimilă, a unei duble proveniențe"[3].

I. Aurel Candrea, după ce menționa că apelativul sat a mai avut și înțelesul de ogor, sens dispărut din grai, susținea că vechiul „*fsat* provine din lat. *fossatum* „șanț", satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un șanț ca mijloc de apărare împotriva dușmanilor sau fiarelor sălbatice"[4]. Ideea era întărită și de Sextil Pușcariu care de asemenea susținea că „numele satului românesc vine din *fossatum*, care însemna „înconjurat de șanțuri", deci: loc întărit"[5]. Al. Rosetti enumeră printre termenii care au în limba română alt sens decât în celelalte limbi romanice și „sat (ar. *fussat*) s. m. „*village*": *fossatum* „*Graben, Kastell*" (Romanische etymologisches Wörterbuch, von Meyer-Lübke, Heidelberg, 1935, 3461). Forma cu f conservat se regăsește în

---

[1] Comunicare prezentată la sesiunea de comunicări științifice „Satul românesc tradiție și modernitate", Ediția a II-a, Giurgiu, 28-29 mai 1987 cu titlul modificat: *Vechimea cuvântului sat și sensul său, cu exemplificări din zona istorică Vlașca*. Modificată cu exemple din Argeș a fost susținută la cea de a XXX-a Sesiune anuală de comunicări științifice a Muzeului Județean Argeș (2000).

[2] *DEX*, 1975, p. 827.

[3] „Dacoromania", Anul I, Cluj, 1920-1921, p. 253-257.

[4] I. Aurel Candrea, *Dicționarul enciclopedic ilustrat „Cartea Românească"*, București, 1931, p. 1105.

[5] Sextil Pușcariu, *Limba română, I, Privire generală*, București, 1976, p. 356.

http://cimec.ro

albaneză (*fshat*) şi în dacoromână, în sec. al XVI-lea (*fsat*). Sensul de „*village*" s-a dezvoltat numai în română şi albaneză"[6], arătând că „Grupul iniţial *fs*, în fsat (din fossatum), e conservat în Psaltirea Scheiană şi în Codicele Voroneţean; dar Psaltirea Scheiană cunoaşte şi forma sat, cu modificarea grupului, prin suprimarea lui f"[7].

I. I. Russu susţine aceeaşi origine şi acelaşi sens al cuvântului „Pentru denumirea aşezării (rurale prin excelenţă, în trecut, a populaţiei româneşti) ..... termenul latin - romanic *fossatum* > vechi românesc fsat > sat (paralel în albaneză *fshat*) care prezintă o transformare semantică originală şi interesantă din sensul militar„loc întărit cu şanţuri" (*fossa*) la cel mai larg de „aşezare deschisă, neântărită, civilă"[8], aşadar, conchide autorul, rom. „Sat (forma arhaică fsat în cele mai vechi texte româneşti) din lat. *fossatum* „loc întărit, populat, cu un şanţ de apărare", care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii"[9]. Deşi numărul autorilor care susţin originea rom. sat din lat. *fossatum* poate fi continuat, ne oprim la aceste exemple, amintind că au fost şi mulţi istorici care au explicat provenienţa termenului sat din alb. *fshat*, cei mai cunoscuţi fiind Constantin C. Diculescu[10] şi romanistul german G. Reichenkron despre care s-a spus că abordează o serie de idei artificioase şi confuze[11].

Aşadar din tot ce s-a scris până în prezent despre originea termenului românesc sat se desprinde o singură idee şi anume că îşi trage numele de la „şanţul înconjurător" (Bogrea), fiind „loc întărit", „înconjurat de şanţuri" (Puşcariu), „*Graben, Kastell*" (Meyer-Lübke, Rosetti), „satul primitiv fiind o îngrămădire de case înconjurate de un şanţ ca mijloc de apărare împotriva duşmanilor sau fiarelor sălbatice „(Candrea), un „loc întărit, populat, cu un şanţ de apărare, care ne ridică în trecut (sic!) până la satele ce se apărau cu mijloace proprii"(I. I. Russu).

Toate aceste discuţii care converg la o singură idee au dus la concluzia şi mai eronată că *fossatum* „se numea în limba traco-dacilor dava"[12], iar sub influenţa limbii latine a noilor stăpâni dava a primit numele de *fossaton* (scris în gr., n. n.) sau *fossatum*, teritoriu apărut (sic!) printr-un şanţ cu valuri şi întărit cu pari, păstrat de români în cuvântul sat, de albanezi în *psat* sau *fsat* şi de neogreci în *fussaton*"[13], deoarece „Mai târziu, *dava* sau *daýa* (ambele cuvinte scrise cu litere greceşti, n. n.) ca şi Tapae sau Tabae, a devenit un loc împrejmuit şi fortificat, folosit în Moldova şi de Miron Costin în secolul al XVII-lea, sub forma tabie"[14]. Şi cum în nici o limbă romanică *fossatum* nu are sensul de *vicus* (it. *villa*, *villaggio*; fr. *villa*, *village* etc.),se apelează tot la sensul militar de fortificaţie, întăritură, retranşament, (înv.) apărătură, zămcă, exemplificându-se: „În Spania, termenul *fossatum* a fost păstrat pentru tabără fortificată de oameni liberi. În Austria, locuitorii foloseau cuvântul *fossatum* cu acest sens şi între anii 711-

---

[6] Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, Bucureşti, 1968, p. 194.
[7] *Ibidem*, p. 524.
[8] I. I. Russu, *Etnogeneza românilor*, Bucureşti, 1981, p. 212.
[9] *Ibidem*, p. 228.
[10] Const. C. Diculescu, *Originile limbii române*, An. Acad. Rom., Mem. Secţ. Lit.,Seria II, tom. XXIX, 1906-1907.
[11] I. I. Russu, *op. cit.*, p. 62-63.
[12] Alexandru I. Gonţa, *Satul în Moldova medievală*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p. 38.
[13] *Ibidem*, p. 39.
[14] *Ibidem*.

http://cimec.ro

1037, în timpul războiului contra maurilor. Tactica spaniolă de luptă în aceşti ani se va axa mai ales pe tabăra fortificată, în terenul muntos. De la un timp, *fossatum* = *capamiento* va fi folosit în sensul de expediţie războinică. Din secolul al IX-lea, *ir al fossatum* va fi egal cu *ir a la guerra*. Tabăra *fossatum* fusese folosită de ultimul rege vizigot, Rodrigo, ucis de arabi în bătălia de la Xeres de la Frontera, în anul 711, din Austria, care, conform tradiţiei vizigote, chemase sub steag pe toţi oamenii liberi[15], deoarece „Astfel de aşezări întărite, fossata cu fossae limitales = şanţuri cu valuri şi garduri de copaci, erau făcute în evul mediu şi de către locuitorii aşezărilor româneşti"[16].

Aşa cum aprecia însuşi I. I. Russu, „Tipologia aşezărilor, a caselor şi gospodăriilor precum şi modul de organizare, în etapele dezvoltării istorice, constituie unul dintre obiectivele principale de cercetare ale etnologiei şi etnografiei româneşti, ca atare ale istoriei societăţii în general"[17].

Absolut toate cercetările arheologice întreprinse până în prezent dovedesc că niciodată şi nicăieri satul românesc nu a fost o aglomerare de locuinţe fortificate cu şanţuri şi valuri. Cele mai vechi aşezări care s-au limitat la suprafeţe restrânse, cu locuire aglomerată, fără posibilităţi de extindere datorită şanţurilor şi valurilor de apărare s-au constatat în neoliticul târziu[18], cele mai tipice fiind tell-urile gumelniţene, dar şi „locuirea gumelniţeană folosea adesea şi alte spaţii exterioare tell-ului, respectiv margini de terase din apropiere", ceea ce „ne îndreptăţeşte să credem că tell-urile mai aveau rolul de cetăţui de refugiu în cazuri de primejdie"[19]. Cercetările noastre în zona istorică Vlaşca, de-a lungul râurilor Neajlov, Mozacu şi Drâmbovnic[20], arată că în epoca bronzului locuitorii trăiau în sate răsfirate, uneori chiar în locuinţe izolate, astfel de aşezări întinzându-se adeseori pe lungimi de sute de metri fără a fi fortificate cu şanţuri, aşa cum o dovedesc şi aşezările din preajma Piteştilor, fiecare locuinţă sau grupuri de 2-4 locuinţe fiind probabil apărate de sălbăticiuni prin garduri de pari îngrădiţi, situaţie dovedită în două puncte de pe Valea Mozacului prin bucăţelele de cărbuni aflate aproximativ în cerc la circa 15-20 m de centrul locuinţei sau grupului de cel mult 2-3 locuinţe.

În aceeaşi zonă istorică situaţia satelor este similară atât în Hallstatt cât şi în La Téne, geţii locuind în aşezări răsfirate de-a lungul teraselor ori luncilor respective, satele getice fiind tipice în acest sens. În acelaşi tip de sate îi găsim şi pe daco-romani după retragerea aureliană în secolele al III-lea şi al IV-lea. Pe Valea Mozacului, în

---

[15] *Ibidem*.
[16] *Ibidem*.
[17] I. I. Russu, *op. cit.*, p. 212.
[18] Sebastian Morintz, *Tipuri de aşezări şi sisteme de fortificaţie şi de împrejmuire în cultura Gumelniţa*, în „SCIV", XIII, 1962, 2, p. 273-284.
[19] *Ibidem*.
[20] La 5 august 1451 hidronimul apare scris Dâmbrovnic (*DRH*, B, I, 1966, doc. 105, p. 184 şi 185); la 5 mai 1632 este consemnată „apa Drâmbovnecului" (*DRH*, B, XXIII, 1969, doc. 368, p. 558), iar la 12 martie 1634 numită apa Drâmbovnecului" (*DRH*, B, XXIV, doc. 218, p. 295), numele păstrându-se până azi în graiul bătrânilor localnici. Râul a fost botezat de pianta meliferă drâmbovnic (*Melittis melissophyllum* L.) care, până la jumătatea secolului al XX-lea, forma adevărate covoare pe terasele împădurite. Aşadar numele corect este Drâmbovnic şi nu Dâmbovnic, şi nu provine din sl. dîbi „stejar" (Constantin C. Giurescu, *Istoria pădurii româneşti din cele mai vechi timpuri până astăzi*, Ediţia a doua, revăzută şi adăugită, Editura Ceres, Bucureşti, 1976, p. 31 şi 279), ci de la planta meliferă amintită, cum stă mărturie vie tradiţia.

http://cimec.ro

sudul judeţului Argeş, un astfel de sat, aflat pe teritoriul satelor Teiu din Vale şi Leşile, se întindea pe aproximativ un kilometru lungime, deşi nu am depistat decât 11 puncte cu una sau cel mult trei locuinţe în fiecare loc. O aşezare similară aflăm şi pe Valea Drâmbovnicului, în zona comunelor Negraşi-Mozăceni. Cercetările noastre în zona istorică Vlaşca nu lasă nici un dubiu asupra tipului de sat getic răsfirat pe văile şi terasele râurilor, anulând ceea ce presupunea Pârvan la începuturile cercetărilor arheologice româneşti, că „satele din La Téne păstrează în multe privinţe străvechile tradiţii de aşezare încă din neolitic", că „Un sat e în aceeaşi vreme un mic fort întărit - E adică, aceea ce şi mai târziu era un *fossatum* -; aşezat îndeobşte pe malul cât mai abrupt al unei ape, sau pe vreun promontoriu care înaintează într-un lac sau râu, sau, de e posibil, pe o insulă ori măcar o peninsulă, satul e apărat spre partea unde se uneşte cu restul ţinutului înconjurător cu un mare şanţ, care pe alocurea (Poiana, Zimnicea, Tinosul) e dublat spre interior de valul respectiv", care „sistem de aşezare nu diferă de cel din neolitic şi eneolitic"[21]. Observaţiile lui Pârvan, la nivelul cercetărilor din anii 1920-1925, au fost preluate de Al. I. Gonţa drept adevăr pentru a susţine sinonimia dava = fossatum şi pentru a dovedi că al doilea termen a înlocuit, după românizare, pe primul[22], deşi ar trebui să cunoască faptul că investigaţiile arheologice de după al doilea război mondial au dovedit clar că presupusele sate din La Téne de la Crăsani, Poiana, Tinosul şi Zimnicea sunt de fapt dave[23], dava fiind „denumirea geto-dacă pentru oraş. Dava era de fapt un centru tribal, respectiv o aşezare mai însemnată, de obicei întărită, asemănătoare cu *oppidum*-ul celtic"[24], de care depindea satele şi teritoriile din jur. Astăzi nimic nu mai îndreptăţeşte afirmaţia că ţăranii daci ar fi trăit în dave şi cu toate că „acest domeniu este încă insuficient studiat", s-a constatat că fiecare dava are în jur „un teritoriu în care s-au depistat mai multe aşezări de tip rural - grupuri modeste de locuinţe, fără vreo întăritură, situate pe o rază de până la circa 20 km de aşezarea centrală. Aceste atribute arată că o dava semnifica un centru tribal"[25], aşezările „de tip dava având în jurul lor aşezări „rurale" mai modeste"[26], fiind deci clară deosebirea dintre dava şi sat.

În ceea ce priveşte satul românesc, începând din secolele al VIII-lea - al IX-lea şi până azi nu există nici măcar un caz izolat de existenţă a unui sat fortificat cu şanţuri şi valuri. Aşezările medievale rurale din ţara noastră au fost în general răsfirate, risipite, fiecare gospodărie posedând, pe lângă curtea închisă , şi o livadă de pomi sau de fân şi chiar ogoare.

Cercetând datina cu privire la satul românesc, în numeroase zone, în perioada 1956-1976 şi în special Ţara Vlaşca, putem trage următoarele concluzii:

Pretutindeni tradiţia păstrează memoria unor sate cu gospodării foarte distanţate, pe Valea Drâmbovnicului şi pe Valea Mozacului această aşezare motivându-se prin câinii numeroşi pe care-i deţinea fiecare gospodărie, distanţa mare între acestea

---

[21] Vasile Pârvan, *Getica*, Cultura Naţională, Bucureşti, 1926, p. 470.
[22] Alexandru I. Gonţa, *op. cit.*, p. 38.
[23] *Dicţionar de istorie veche a României*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1976, p. 192, 475, 573, 624.
[24] *Ibidem*, p. 225.
[25] Al. Vulpe, Mihail Zahariade, *Geto-dacii în istoria militară a lumii*, Editura Militară, Bucureşti, 1987, p. 46.
[26] *Ibidem*, p. 44.

http://cimec.ro

fiind necesară evitării încăierării câinilor şi deci ale unor eventuale certuri care s-ar fi iscat din această cauză.

Conform memoriei colective, satul cuprindea un vast teritoriu format din două părţi distincte: vatra, unde se aflau locuinţele cu livezile şi o parte a ogoarelor, şi moşia, care cuprindea pădurile, fâneţele, apele şi majoritatea ogoarelor, vaste spaţii ale satelor fiind precis delimitate prin hotare care nu s-au modificat niciodată până prin anii 1962-1968. Cât de puternică era cunoaşterea şi păstrarea hotarului unui sat, aflăm din obiceiul care a dăinuit până în pragul secolului al XX-lea în satul Leşile, judeţul Argeş, aflat în Ţara Vlaşca până la 1829. Deşi din 1629 a devenit sat de clăcaşi[27], s-a păstrat cu sfinţenie ceremonialul tragerii brazdei de hotar din şapte în şapte ani, ultima dată în 1894 când cei doi băieţi din sat, Micu Ilie şi Sisu Ion[28] au împlinit vârsta de şapte ani. Cu această ocazie toţi bărbaţii satului, de la vârsta de opt ani până la cel mai bătrân, în ziua de Sf. Gheorghe (23 aprilie) porneau brazda pe hotarul satului, plecând din punctul cel mai sud-estic spre apus şi ajungând în acelaşi punct după ce brăzdau hotarul de sud, vest, nord şi est. La fiecare din cele patru colţuri ale hotarului, băieţii care împlineau vârsta de şapte ani în anul respectiv, erau dezbrăcaţi în pielea goală şi primeau de la fiecare bătrân al satului câte o lovitură de codilie la spate, încât „multe zile nu mai putea să stea pe cur". Plugul era tras de patru boi negri, iar după ce se ocolea hotarul în întregime şi se ajungea în locul de plecare, boii erau tăiaţi, carnea împărţită sătenilor care plăteau costul, iar căpăţânile (craniile) erau duse, cu întregul colectiv şi cu băieţii ce fuseseră bătuţi, puse ciuhe în câte un stejar din cele patru colţuri ale hotarului, după care urma o petrecere comună a întregului sat, la care bătrânii povesteau tinerilor toate evenimentele petrecute în sat de-a lungul timpurilor. La fiecare din cei patru copaci, numiţi „tufani cu bouri", băieţii de şapte ani, care fuseseră bătuţi în aceleaşi locuri, luau copacul în braţe şi lipind fruntea de el spunea cu glas tare: „N-am să uit niciodată hotarul satului"[29], după care continua restul ritualului. Lăsând la o parte implicaţiile totemice ale craniilor de boi, care erau neapărat negri, obiceiul tragerii brazdei de hotar îl găsim atestat la 1893-1894 la Cioara-Doiceşti - judeţul Brăila, Elisa Stoeneşti - judeţul Ialomiţa, Cioceşti şi Saelele, judeţul Teleorman, Poiana şi Vârtopu - judeţul Dolj, Climeşti - judeţul Neamţ, în Vlaşca şi în Transilvania[30]. Ritualul tragerii brazdei de hotar îşi are obârşia în fondul credinţelor şi obiceiurilor autohtone, ceea ce înlătură presupunerea locuirii ţăranilor geto-daci în micuţele şi aglomeratele dave.

O a treia constatare a cercetărilor noastre de teren este aceea că tradiţia păstrează amintirea unor moşi întemeietori ai satelor, ştiindu-se cu precizie unde erau aşezaţi bătrânii ctitori, la distanţe destul de mari; proprietate strict individuală era doar vatra; moşia, spaţiul vast, fiind, conform legii din bătrâni, în cea mai mare parte, proprietate obştească.

---

[27] După tradiţie, „Nania al bătrân (un înaintaş al autorului acestui articol) s-a vândut rumân boierului Trufanda într-o zi de Sf. Gheorghe", fără să se transmită şi anul. În realitate moşnenii s-au vândut lui Trufanda mare vistier la 20 aprilie 1629; vezi *DRH*, B, XXII, doc. 252, p. 478-479.

[28] Micu Ilie, n. 1887 şi înregistrat cu numele Micu Ion Merin şi Sisu Ion, n. la 2 septembrie 1887, devenit în armată Buică Ioniţă - Arh. Primăriei comunei Negraşi, judeţul Argeş.

[29] Ion Nania, *Datarea şi localizarea celor două lupte de la Fântâna Ţiganului date între Radu Paisie şi Mircea Basarab*, în „Revista istorică", V, 1994, 1-2, Ianuarie - Februarie, p. 159-160.

[30] Nicolae Densuşianu, *Chestionarele*, Ed. Adrian Fochi, Editura Minerva, Bucureşti, 1976, p. 137.

http://cimec.ro

Interesantă, pentru problema luată în discuţie, rămâne legenda întemeierii cătunelor Boieni, numit până la jumătatea secolului al XX-lea şi Boiani, şi Boblegi din satul Cerşani, comuna Suseni, judeţul Argeş.

Satul Cerşani este menţionat de documente la 26 noiembrie 1520, când, Neagoe Basarab, întărind lui Baldovin pârcălab ocine la Balta Neagră (după 1962 această baltă din Broşteni se va numi „La Vărzaru"), consemnează: „în jos pe hotarul Cereşanilor, până la Crăceana" (ceva mai jos: Criceana)[31], azi Cârceana. La 2 mai 1571 este consemnat ca martor „Necula vătaf din Cerişani"[32], numele autentic al satului, păstrat astfel în graiul multor localnici până la jumătatea secolului al XX-lea: „Satul Cerişani s-a numit aşa după marea pădure de ceriş ce se-ntindea altădată de la Argeş, peste Drâmbovnic, peste Raţa, peste Vălceaua Pârvului şi Cârceana, până-n Teleorman"[33]. „Adevăratul nume al Cerşanilor este Cerişani, adică satul din ceriş. Tot aşa s-a numit şi apa Drâmbovnicului, de la floarea drâmbovnic, căutată de stupari, pentru albinele lor. Nu ştiu când şi de ce s-au schimbat numele locurilor. Poate de vină sunt cei ce-au făcut hărţile şi n-au cunoscut adevăratele nume"[34]. Satul Cerşani este format din următoarele cătune: Burdeşti, Călinei (Călineşti), Cerşani, Gâscani, Predeşti, Boieni şi Boblegi. În 1958 Petre Mateescu, ţăran cu o memorie formidabilă, ne mărturisea: „Toate satele, dar mai ales cătunele lor, s-au format cam după neamuri. Aşa, bunăoară, cătunele Boieni şi Boblegi au fost aşezate de doi fraţi boieri, adică vânători de boi sălbatici, dar şi crescători de cirezi. Şi-au săpat acolo heleştee să-şi adape cirezile, dar veneau şi boi sălbatici mari, numiţi bouri; veneau la cirezile lor; veneau şi la apă. Unu era mai viteaz şi-i răpunea repede-repede; ăllalt, mai bleg, de unde şi numele de Boblegi, de la porecla Bobleagă"[35]. Să fi fost oare posibilă înconjurarea satului Cerşani, sau măcar a cătunelor, cu şanţuri şi valuri pentru apărare? Fără comentarii!

Toate constatările de mai sus dovedesc că noţiunea de sat avea iniţial sensul de aşezare a oamenilor din acelaşi neam, urmaş ai aceluiaşi strămoş, de unde fiecare sat românesc îşi are legenda sa; spaţiul satului era vast, iar locuitorii, înrudiţi pe neamuri, după întemeietori, îşi arau şi semănau pământurile moşiei în obşte, prin rotaţie, „să se odihnească pământul". În caz de primejdie, în timpul năvălirilor barbare, ţăranii se retrăgeau în pădurile imediat învecinate[36], care până la sfârşitul secolului al XVIII-lea ocupau cam 70% din suprafaţa ţării; Ţara Vlaşca este tipică în acest sens, codri legendari ai Vlăsiei rămânând şi azi o permanenţă în conştiinţa bătrânilor.

Toate acestea sunt dovezi grăitoare că satul românesc nu a fost niciodată o fortificaţie militară cu şanţuri şi valuri de apărare, iar apelativul nu-şi poate avea obârşia în lat. *fossatum*. Tradiţia, viaţa satului, precum şi alcătuirea sa teritorială, ne dovedesc provenienţa sigură din lat. *satus*, cuvânt prin care strămoşii romani înţelegeau „semănatul, plantatul, săditul" (deci activitatea de bază a celor din sat), dar şi „neamul, naşterea dintr-un înaintaş", exact sensurile cuvântului românesc în concepţia ţăranului

---

[31] *DRH*, B, II, 1972, doc. 203, p. 392-393 şi 394.
[32] *DRH*, B, VII, 1988, doc. 22, p. 32.
[33] Date culese în septembrie 1958 de la Pavel Stănescu, născut în 1877 în Ţuţuleşti.
[34] Date culese în septembrie 1958 de la Petre Mateescu, născut la 4 noiembrie 1900; absolvent a cinci clase primare, a funcţionat ca secretar la Primăria comunei Ţuţuleşti 26 de ani.
[35] *Ibidem*.
[36] Constantin C. Giurescu, *op. cit.*, p. 29-47.

http://cimec.ro

de acum câteva decenii, sfătos şi ştiutor, dar neşcolit, întrucât „În orice zonă a ţării, la baza relaţiilor interumane stă familia mare - neamul, în înţelesul în care poporul a păstrat până astăzi conceptul"[37].

Având în vedere că principalele cuvinte referitoare la aşezările rurale, cum ar fi: argea (cu o largă folosire în trecut), bordei, cătun, gard, leagăn, măgură (cu sensul de colibă, partea de la suprafaţă a bordeiului), moşie (din: moş), stână, ţarc, ţarină, ţăruş, vatră, zestre, sunt de origine autohtonă, iar derivarea lui sat din *fossatum* nu corespunde realităţii, nu ne surprinde faptul că lingvistul danez Kristian Sandfeld-Jensen (1873-1942) considera cuvântul sat de origine latină, dar împrumutat din albaneză[38], iar romanistul german Günter Reichenkron (1907-1966) socotea cuvântul sat ca fiind preroman, din fondul indigen[39]. Deşi au fost combătuţi cu tărie, nici noi nu excludem posibilitatea existenţei cuvântului sat în geto-dacă. Sensurile iniţiale ale apelativului sat, asemănătoare cu cele ale lat. *satus*, nu exclud ca geto-dacii să fi avut cuvântul sat, termen prin care denumeau aşezarea rurală, cu oameni înrudiţi ca neam, care-şi semănau ogoarele în obşte. Tocmai de aceea nu s-a impus termenul *vicus*. Trcând peste faptul că dacă limba română ar poseda pe sat din *fossatum* ar trebui să posede şi lat. *fossa* şi nu germ. *Schanze*, două sunt argumentele de bază ale originii autohtone pentru rom. sat. În greacă exista cuvântul (împrumutat probabil din lumea geto-tracă) *saton* (tó) „suprafaţă pentru semănături, o anumită măsură". În baza preţioasei ştiri a lui Herodot că geţii carpi „sunt eleno-sciţi" dar „se comportă în toate ca sciţii"[40], nu încape nici o îndoială că gr. *saton* şi rom. sat provin din străvechiul fond traco-elen. Un alt argument în sprijinul originii autohtone a termenului sat l-ar putea constitui toponimul illir Sation, numele unei aşezări străvechi[41], precum şi hidronimul Satnioeis[42], pentru care se pot compara actualele denumiri: Satnoeni- judeţul Ialomiţa, Satnoieni- judeţul Brăila, Sat Bătrân, Satulung, Satu Costi, Satu Nou etc[43].

Oare istoricii şi lingviştii popoarelor din jurul nostru, dacă ar deţine pe teritoriul statelor lor asemenea dovezi, tot ca istoricii şi lingviştii români ar proceda? Ar fi timpul ca măcar în mileniul al III-lea să ne trezim la realitate.

---

[37] Mihai Pop, *Cartea vie a culturii orale*, în „Magazin istoric", XII, 1978, 9 (138), p. 18.
[38] I. I. Russu, *Elemente autohtone în limba română*, Editura Academiei, Bucureşti, 1970, p. 27.
[39] Ibidem, p. 41-42.
[40] Herodot, *Istorii*, IV, 17. Despre această problemă: Ion Nania, *Un certificat autentic al obârşiei limbii geţilor carpi dat de Herodot* - comunicare, simpozionul anual al Muzeului Câmpulung Muscel, 25-26 octombrie 1986, manuscris.
[41] I. I. Russu, *Illirii. Istoria, limba şi onomastica-romanizarea*, Editura Academiei, Bucureşti, 1969, p. 244.
[42] Strabon, *Geografia*, VII, 7.
[43] Ion Iordan, Petre Gâştescu, D. I. Oancea, *Indicatorul localităţilor din România*, Editura Academiei, Bucureşti, 1974, p. 223-224.

http://cimec.ro